

RUS İMPARATORLUKLARININ ORTA ASYA ÜZERİNDEKİ STRATEJİK PLANLARI

Doç. Dr. Mustafa KALKAN

Bu kitabın yayın hakkı SİYASAL KİTABEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayıncısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Rus İmparatorluklarının Orta Asya Üzerindeki Stratejik Planları

Yazar: Mustafa Kalkan

Kapak ve Sayfa Düzeni: Buse Dilara Dirim

©Siyasal Kitabevi Tüm Hakları Saklıdır.

2022 Eylül, Ankara

ISBN No: 978-625-7424-55-4

Siyasal Kitabevi-Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 14016

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

Baskı:

Meteksan Matbaacılık ve Tek. San. Tic. Aş.

Sertifika No: 46519

Beytepe Köyü Yolu Bilkent No:3 06800

Çankaya – Ankara / TÜRKİYE

T: +90 312 266 44 10 / 652

Dağıtım:

Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay/Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

RUS İMPARATORLUKLARININ ORTA ASYA ÜZERİNDEKİ STRATEJİK PLANLARI

Raportörler:

Prof. Dr. Egemberdi MANAYEV

Prof. Dr. Üçler BULDUK

Prof. Dr. İlhami DURMUŞ

Bu çalışmayı, mensubu bulunduğu millete hayranlık duyan, hayatlarımı vatanları Kırgızistan-Kazakistan'a adayın ve vefatlarıyla bu hizmet kervanından birer birer koparı iki byk şahsiyete, pri prn Prof. Dr. Salıcan CGTOV'a ve Halife AL-TAY'a ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
-------------	---

I. BÖLÜM

RUS ÇARLIĞI, SOVYETLER BİRLİĞİ VE RUSYA FEDERASYONU'NUN ORTA ASYA ÜZERİNDEKİ STRATEJİK PLANLARI

XX. ASRIN ÇALKANTILARI ve SOVYETLERİN DOĞUŞU	19
JEOSTRATEJİK ESİRGEME UNSURLARI ve BÖLGESEL UYGULANIŞ TARZLARI	25
COĞRAFİ AÇIDAN BİRİNCİ DERECEDEN JEOSTRATEJİK DEĞER TAŞIYAN BÖLGELER: İDİL-URAL.....	31
<i>Tataristan</i>	31
<i>Başkırdistan</i>	35
<i>Çuvaşistan</i>	37
COĞRAFİ AÇIDAN İKİNCİ DERECEDEN JEOSTRATEJİK DEĞER TAŞIYAN BÖLGELER... 41	
<i>Kafkaslar</i>	41
<i>Azerbaycan</i>	45
<i>Azerbaycan ve Sınır Komşuları</i>	49
COĞRAFİ AÇIDAN ÜÇÜNCÜ DERECEDEN JEOSTRATEJİK DEĞER TAŞIYAN BÖLGELER.....	52
<i>Kazakistan</i>	52
<i>Kazakistan ve Sınır Komşuları</i>	57
<i>Özbekistan</i>	63
<i>Özbekistan ve Sınır Komşusu Diğer Türk Cumhuriyetleri</i>	67
<i>Kırgızistan</i>	73
<i>Kırgızistan ve Sınır Komşuları</i>	77
<i>Türkmenistan</i>	78
<i>Türkmenistan ve Sınır Komşuları</i>	84
SOVYETLERİN, TÜRKİSTAN, DEŞT-İ KIPÇAK ve KAFKASLARI İŞGALİNİN GETİRDİĞİ ASKERÎ, EKONOMİK ve SİYASİ SONUÇLAR	85

II. BÖLÜM

SÜRGÜN, KATLIAM VE ASİMİLASYON DÖNEMİ

AHISKA TÜRKLERİNİN SÜRGÜNLERİ VE TARİHİ GELİŞİM SEYİRLERİ	97
AHISKA ADI ve ETNİK MENŞEİ MESELESİ	97
Tarihi Gelişim Seyirleri.....	108

SOVYETLER DÖNEMİNDE KAZAK SÜRGÜNLERİ VE ANADOLU'DA İSKÂN EDİŞLERİ	115
Kazakların Büyük Kafileler Halinde Çin'e Göçleri	123
Kazakların Türkiye'ye Göçleri	127
TATARLARIN TARİHİ GELİŞİM SEYİRLERİ VE SÜRGÜN EDİŞLERİ	133
Tatar Adı ve Anlamı	134
Tatarların Yerleşim Bölgeleri ve Kültürel Özellikleri	135
Tatarların Menşei Meselesi	137
SONSÖZ	151
KAYNAKLAR	155
DİZİN	163
EKLER	179

ÖNSÖZ

Sovyetler Birliği her ne kadar arlık Rusya'sının mirasını reddetmişse de görünen şekliyle nankör varis, hiç de bu mirası reddeden davranışlar sergilememektedir. Çarlık Rusyası'nın uzun yüzyıllar boyunca hazırladığı her türlü alt yapı bugün bile kullanılmakta, Rusya'nın (Rusya Federasyonu'nun) yeniden dirilişinde ana unsurları oluşturan temel dinamikleri yapılandırmaktadır.

Sovyetler, yeni rejimi tesis edebilmek için eski rejimi kötüleyerek kuracağı yeni sistemi yapılandırmaya çalışmışsa da aradan fazla bir zaman geçmeden, arlık Rusyası'nın bütün emellerini 1918'li yıllardan sonra hemen uygulamaya başlamıştır. Değişen bir şey yoktur, entelijans yerini proleterlere bırakmış, asil sınıf kurşuna dizildikten sonra yetki devri işi sınıfına verilmiştir. Ezilen yani sömürülen kitle değişmemiştir. Adı her ne olursa olsun bütün sistemlerin temel dayanak noktası halktır ve rejimlerin beslenme kaynağı bu kitlelerden elde edilen gelir kaynaklarına dayanır.

Bu bazı ekonomik sistemlerde paylaşım, bazılarında gelir dağılımı bazılarında ise hayatta kalmanın n şartı olarak değerlendirilir. Yani hep sömürülen ve belirli bir sistemin dayattığı usullere uygun yaşam biçimini sergilemek zorunda kalan kitle ynetilenlerdir. Bu anlayış, Sovyetlerin okşundan sonra da değerlememiştir. Rejimlerin adında, yanında ya da sonunda "izm" lerin olması veya olmaması bir şeyi değerleştirmemektedir. Devlet olarak tanımlanan otorite, belirlemiş olduğu esaslar doğrultusunda yapısını şekillendirirken geniş kitlelerin beklentilerini her zaman ikinci planda tutmakta, hedeflerine ulaşırken zarar gören sosyal grupların ezilmişliğini dikkate bile almamaktadır. Devletin devamlılığı esasını birinci planda amaç olarak gösterip, stratejik hedefler ne sürülmekte ve beklentiler bu şekilde geçersiz kılınmaktadır.

Bu davranış biçimi *demokratik* olarak tanımlanan toplumlarda da görülmekte, diğerlerinde ise halk bu soruyu ancak kapalı kapıların arkasında sorabilmektedir. Demir perde ülkeleri bunun ne demek olduğunu çok daha iyi bilmekte, Sibirya'da babalarının ve dedelerinin geçirdikleri günleri bütün canlılığı ile hatırlayan bu insanlar, adı ya da yönetim şekli her ne olursa olsun hiçbir iktidara yaşananların hesabını soramamaktadır.

Dünyada sosyo-kültürel açıdan olduğu gibi siyasal sistemlerde de büyük değerlişlerin yaşandığı bir dönemin içinde bulunuyoruz. Ama değerlişen mevcut durum, yönetimlerin demokrasi anlayışının ya da demokrasi olarak tanımlanan ve üç yüzyılı aşkın bir süredir denenen bu yönetim biçiminin biz insanlara ne kadar mutluluk getirdiği sorusunu sormayı kaçınılmaz kılıyor. En güzel

örnek olarak tanımlanan ABD'nin ve Avrupa'nın bugünkü durumu ve dünya üzerindeki saldırgan hareketleri, bize demokrasinin beşiği olan ülkelerin bile ne kadar demokratik (?) oldukları sorusunu tereddütsüz düşündürüyor.

Ekonomik kaynakların dünyayı kan gölüne dönüştürmeye başladığı bir dönemin eşliğindeyiz. Bundan sonraki nesillerin değişen dünya düzeni içinde bizden daha şanssız oldukları gerçeği, gelişen olayların seyrinden daha da net bir şekilde anlaşılmaktadır. ABD'nin enerji açığı, tüketici bir toplum haline gelmiş olan ve yaşamak için başkalarının yaşam kaynaklarını kendi halkı için tereddütsüz kullanmayı planlayan yönetimlerin farklı bir tutum belirlemeleri beklenmemelidir.

Devler (ABD, Çin ve Rusya Federasyonu) açıklarını giderirken etik değerleri, demokrasiyi ya da benzeri bir gerekeciyi ön plana sürmeden istediğini yapabilmeyen verdiği güçle fütursuzca yer altı kaynaklarına saldırmaya başlamıştır. Bu yeni bir eğilim değildir. XX. yüzyılın başlarından itibaren yer altı ve doğal kaynakların bulunduğu bölgelerin yağmalanmaya başlaması bu gelişim seyrinin ilk etaplarını oluşturmaktadır. İhtiyaçlarından fazlasını almayı ilke edinen Batılıların bu yüzyılın başlarında doymaya başlamış olmaları sebebiyle yeryüzünün belirli bölgelerinde sını bir huzur dönemi yaşanmıştır. Ama devler tekrar acıkmaya başlamış ve bu zenginliklerin buldukları yerleri yok etmeğe yeniden girişmişlerdir.

ABD, Sovyetlerin çöküş yıllarındaki sendromları yaşamaya başlamıştır. Bu sendromlar, Sovyet insanının sergilediği sendromlara benzemektedir. Sovyet insanı, rejimin dışlıları arasında kıtlık yıllarını, zorlukları, açlığı ve sefaleti görmüştür ama Batılı, XX. yüzyıldan itibaren sürekli olarak tüketen bir makineye dönüşmüştür. Yıllık olarak bir Amerikalının tükettiği et, benzin, gaz, sağlık harcamaları ve diğer harcama kalemleri göz önüne alındığında anlatılmak istenen değerlerin yekûnunun hangi oranlara vardığını kavramak zor olmasa gerektir.

Bir zamanlar çöküşü dahi büyük fırtınalara sebep olan SSSR (SSCB)'nin yeniden toparlanma dönemine girdiği bugünlerde dünya arenasındaki yerini almaya başladığı görülmektedir. Bu kez, Sovyetler döneminde olduğu gibi askerî gücüyle (Kızıl Ordu'yla) değil¹ enerji kaynaklarının verdiği zecrî yaptırımlarla dünyaya kafa tutabilecek bir Rusya'nın doğmaya başladığı fark edilmektedir. Rusya sadece bu kaynaklara dayalı gücün getirdiği avantajlarla toparlanma dönemine girmemiştir. Rus insanı, eğitimi, açılımları, Batı kültürüne yakın sosyo-kültürel değerleri, serbest piyasa ortamını hızla kavraması-kavratılması gibi avantajlarla yeniden var olma yolundadır.

Artık idarede kaşarlanmış eski Rus yöneticiler yoktur. Bunlar, yavaş yavaş rejimin son yıllarını görmüş genç idareciler tarafından teker teker temiz-

¹ O. M. Öztürk, *Rusya Federasyonu Askerî Doktrini*, Ankara, 2001, s. 57.

lenmektedir. Dünyaya açılabilen, ekonomiyi uluslararası pazarlarda izleyebilen, eğitimini dünyayla uyumlu bir formata oturtan, yer altı ve üstü kaynaklarını gerçek değerleriyle satarak hazineye yönlendiren yöneticiler, son dönem Rusya'sına mührünü vurmaya başlamıştır. Bugün Rusya'nın ihracatı 337.1 milyar, ihracatı ise 231.7 milyar dolardır. Son yıllarda Rusya'da yöneticiler eskiden olduğu gibi Lenin'in şerefine rakı-votka sofralarında kadeh kaldırarak ülke meselelerini halletmemektedirler.

Vladimir Putin'in Rusya'nın başına geçmesi ile durum değişmiş, daha sert, kararlı, kaynakları dikkatli olarak yönlendiren, yanlış oluşumlara fırsat vermeyen, dış sermayenin ülkenin mevcut yapısına müdahalesine imkân tanımayan bir devlet adamı olması sebebiyle pek çok şey tepetaklak olmuştur. Ekonomide de oldukça kararlı adımlar atmaktadır. 1999'lu yılların başında iflas ilan etmiş olan bir devletin 2006'lı yıllara gelindiğinde % 9.8 gibi bir enflasyon oranını yakalaması, mevcut durumu daha iyi ortaya koymaktadır. 20.096.5 km sınıra sahip olan, bitmiş bir miras devralmış, yeni bir ülkede görülen hızlı değişim dikkatlerden kaçmamalıdır. V. Putin, Rusya için büyük bir şans Asya için ise amansız bir tehlikedir. Beklentileri, hedefleri, askerî yönelimleri, dünyayı çok iyi tanıyan, Alman, Musevî, Rum, Kore kökenli genç seçme idarecileriyle kan tazeleyen devlet başkanı, farklı bir dünya düzenine yönelmiş durumdadır.²

ABD'nin hızla çökmemesi için büyük bütçeler ayırıp, M. Gorbaçov'la hummalı çalışmalar yaparak yavaş yavaş çökerttikleri Rusya'nın yeniden dirilişi ve dünya üzerinde büyük bir güç olarak ağırlığını hissettirmesi sadece Batıyı rahatsız etmemektedir. Rusya içerde toparlanmaya başlayınca yüzlerce yıldır mücadele çemberi içinde şiddetle karşı koymasına rağmen dize getiremediği Çeçenleri, Tatarları ve daha birçok ulusu yeniden toparlanarak kontrol altına almaya yönelmiştir. Toparlanan yönetim, eski hedeflerini ve stratejilerini yeniden uygulamaya koymanın ön hazırlığını yaparak, kararlılıkla belirlediği hedefe doğru ilerlemeye başlamıştır.³

Vladimir Putin,⁴ Dmitri Medvedev'den Cumhurbaşkanlığını yemin ederek devraldığı dönem, aynı zamanda Orta Asya'da uluslararası stratejik dengelerin de değiştiği bir dönemdir. Putin ilk günden beri kararlı duruşuyla, stratejik zekâsıyla, profesyonel uzmanların yardımıyla hep bir adım önde olmuştur. Aynı Putin, kışkırtmalara ve yabancı güçlerin Rusya'daki muhalif güçleri tetiklemelerine rağmen ülke istikrarını korumayı başarmış bir liderdir.

² L. Peterson, "Başkan Putin ve İcraatları "Rusya'da Eskiye Dönüş" Olarak Kabul Edilebilir mi?", *Avrasya Dosyası*, C.VI, S.IV, Kış 2001, s. 16.

³ Ü. Özdağ, "SSCB'den Rusya Federasyonu'na", *Avrasya Dosyası*, C. III, S. 4, Kış 1996, s. 180-181.

⁴ Mustafa Kalkan, "Putin'in Orta Asya'daki Büyük Hedefleri", *Yenişafak Gazetesi*, 26 Temmuz 2012.

Rusya devlet başkanı, hedefleri itibariyle farklı bir lider profiline sahiptir. Son yirmi yılda dünyadaki gelişmeleri ve güçler arasındaki mücadeleyi yakından izlemiş, şekillenen yeni hâkimiyet dengesinde avantajlı bir konumda müdahil güç olmayı başarmıştır.

ABD, NATO ve AB istediği bölgeye istediği hızla girememekte ve hesapları hep umulmadık zamanda farklı ittifaklarla kesildiği için, Rusya'dan sürekli tedirginlik duymaktadır. Ortadoğu'da Suriye, diğer bölgelerde Ukrayna ve Gürcistan bunun bariz kararlılık göstergeleridir. Putin Rusyası, stratejik hedeflerine zarar verildiğinde her türlü gücü her an vurabilecek imkân ve kararlılığa sahip görünüyor.

ABD ve NATO içindeki Türkiye'nin bir öncü birlik işlevi görmesi, Rusya'yı iyice tedirgin etmektedir. ABD'nin Ortadoğu politikasında Türkiye'ye yüklediği rol, Türkiye'nin Müslüman dost ülke imajını aşındırmıştır. Bu bozuk imaj, İran, Mısır, Libya ve Suriye'yle olan ilişkilerimizdeki yüz seksen derecelik dönüşler yüzünden iyice pekişmiştir. Türkiye, Araplar arasında güven teşkil eden müttefik bir Müslüman ülke kimliğini hemen hemen kaybetmiştir. ABD ve NATO'nun beklenti ve hedeflerine hassas bir Türkiye, İslam dünyasında kafalarda sürekli soru işareti yaratmaktadır.

Rusya eski hâkimiyet alanı olan Orta Asya'daki gelişmeleri izlerken, ataçağı her adımın altyapısını yapılandırarak bir sonraki etapta ABD ve Çin'le bölgede güç paylaşımını nasıl gerçekleştirebileceğini hesaplamaktadır. ABD ve Putin, petrol ve diğer yer altı kaynakları için Orta Asya'ya girerken, direnen ulusal yönetimleri, yolsuzluklardan bıkmış halkı ayaklandırarak, ihtilallerle tehdit etmektedir. Bu yöntemle ulusal yönetimlerin dış politikalarını güdümü altına alıp, diğer uluslararası güç odaklarını bölgeden uzak tutmayı hedeflemektedir. Öte yandan, kriz bölgelerine hızla intikal ettirdiği operasyonel askeri gücüyle giderek eski mazisine doğru yönelmektedir.

Orta Asya'da ABD, AB ve Türkiye'nin bağımsız hareketleri Rusya'yı büyük bir endişeye sevk ediyor; ancak toparlanan Rusya izleme sürecinden müdahale sürecine girdi. Artık Rusya bölgede bir müdahil güç olarak var.

Kısa süre içinde Putin, KGB'nın raporları doğrultusunda ABD'nin uzantısı olduğu gerekçesiyle Gülen Cemaatinin (17-25 Aralık 2013 öncesindeki adlandırması, bu tarihten sonra terör örgütü olarak tanımlanmıştır) Rusya Federasyonu, Özbekistan ve bir ay önce de (2012) Türkmenistan'daki bütün kolejlerini kapattırması ve Türk vatandaşlarını sınır dışı ettirmiştir. Bu karar, Putin'in SNG (BDT)'ye bağlı Türk Cumhuriyetleri başbakanları ile yapılan toplantıdan bir iki gün sonra uygulandı. Rusya haklı olduğu için, Türkiye dâhil hiçbir güç buna ses çıkaramadı.

Türk Cumhuriyetleri, her yönüyle ilişkilerimizi geliştirdiğimiz bu dönemde, Rusya'dan bağımsız hareket edebilirler mi sorusu bütün çıplaklığıyla karşımıza çıkıyor. Cevap tereddütsüz 'hayır'dır. Rusya bütün gücü ile ekono-

mik, askeri ve stratejik hedefleriyle eski coğrafyasına geri dönüyor. Şüphesiz bu dönüş bir işgal şeklinde değildir; artık siyasi hâkimiyet günümüz dünyasında farklı usullerle uygulamaktadır.

Orta Asya'da yeni çatışma alanı Kazakistan'dır. Bölgedeki etkisini artırmaya çalışan ABD ve İngiltere, çeşitli İslami akımları kullanarak siyasi kaos oluşturma çabasındadır. Bu çabanın sonuçları, Özbekistan ve Kırgızistan'da açıkça görülmeye başladı. Kazakistan'da ise Nursultan Nazarbayev'in güçlü liderliği sayesinde şimdilik bu ilerleme engellenmiştir. Kazakistan bölgede zengin ve önemli bir ülkedir. ABD, bölgede daha yumuşak karna sahip ülkeler istemektedir. Nitekim, Kırgızistan gibi küçük ülkelere hızla müdahale edebilmekte ve askeri amaçları açısından rahatlıkla kullanabilmektedir. Kazakistan'ın BDT içinde yer alıyor olması, sağlam duruş sergilemesi ve Rusya'nın askeri bağlaştığı olması ABD'nin bölgedeki hareketlerini kilitlemektedir. Bununla birlikte Gülen Cemaati (FETÖ'nün) kolejlerinin kaldığı iki ülkeden biri (diğeri Kırgızistan) olması sebebiyle, ABD'nin etkisini ortadan kaldırmayı planlayan Rusya'nın yeni hedefidir. ABD'ye entegre olarak görünen eğitim kurumlarını kapatmaya yanaşmasalar bile, Rusya'nın baskısına dayanamayacakları da ortadadır. Orta Asya artık uluslararası güç odaklarının hâkimiyet mücadelesi yaptıkları sıcak bir bölge olmaya adaydır, en zayıf bölgelere nüfuz eden büyük güçler, yine Kırgızistan, Afganistan ve Tacikistan üçgeninde harekete geçeceklerdir. Bölgedeki hareketlenmeler, bunun ilk işaretleridir. Bölge uyuşturucu, insan kaçakçılığı, organ ticareti ve gayri kanuni ilişkiler açısından buhran alanı şeklinde görülmektedir. Yirmi yılı aşkın süre içinde edindiğimiz izlenimler, demokrasi ve insan hakları gibi değerlerin, belki gelecek elli yılda da çok aranacağına açıkça ortaya koymaktadır.

Putin Orta Asya'sı, kararlı bir şekilde yeni stratejik hedeflerle ABD, NATO ve Türkiye'nin yavaş yavaş geri adımlar atmak zorunda kalacağı bir bölgeye dönüşüyor. Ortaya konulan yeni planlar, Rusya'nın kararlılığı, Türk Cumhuriyetlerine Rusya'nın imzalattığı askeri, siyasi, ekonomik ve kültürel anlaşmalar, bunun göstergeleri olarak değerlendirilebilir. Putin, nihai analizde Rusya için büyük bir şans, ama Orta Asya ve Türkiye açısından önemli bir tehlike olarak görülmelidir.

V. Putin'in gözdelerinden olan ve Rusya Parlamentosu başdanışmanı A. Dugin, Rusya'nın *tarihî eksen* olma rolünü sürdürdüğünü açık bir şekilde ifade etmektedir.

Stratejik geçiş bölgeleri, petrol-doğal gaz kaynakları, değerli taş, altın, elmas, vd. kaynakların yanı sıra nükleer özelliklere haiz madenlere sahip olan birçok bölge, Kremlin tarafından sıkı bir denetim altına alınmıştır. Bu ülkelerdeki siyasî-sosyal ya da ekonomik kıpırdanmalar şiddetle baskı altında tutularak, bağımsızlık girişimlerinin önü başlamadan kesilmiştir. Bunun en güzel örneği, iki kez bağımsızlık girişiminde bulunan, Rusya'nın petrol-sanayi ham-

lesinin merkezi Tataristan ve bir diğeri de jeostratejik geçiş bölgesi olan Çeçenistan'dır. Her iki bağımsızlık hareketi de Rusya'nın acımasızca müdahaleleriyle bastırılmıştır. Bugün Rusya'nın bir yılda ihraç ettiği petrol, gaz ve elektrik hesaplandığında, bu gelir kalemlerinin oranının birçok ülkenin millî gelirinden daha fazla olduğu görülür.

Birçok petrol boru hattının geçiş noktası, Hazar (Azerbaycan petrollerinin kontrol sahası, Kazak petrolünün geçiş bölgesi, Türkmen gazının bulunduğu sahaya müdahale şansı olması nedeniyle, Kafkasların (Çeçenistan, Dağıstan, İnguşya ve Gürcistan bölgesinin) yeniden Rus hakimiyetine açık bir alan haline getirilmesi bunun en belirgin örnekleridir.⁵ Sadece Rusya (Ermenistan ve diğer ülkelerde) değil, ABD (Gürcistan'a yerleşmiştir), İngiltere, Almanya, İtalya, Fransa ve diğer ülkeler bu bölge için tereddütsüz birçok şeyi göze alabilmektedir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde Türk halkları arasında lokal olarak darbe yiyen üç örnek (Kazaklar, Tatarlar ve Ahıska Türkleri) ele alınmış olup, ayrıntılarıyla Lenin, Stalin ve Putin döneminde yaşanan sıkıntılı yıllar, örnek olarak okuyucumuzun gözleri önüne serilmeye çalışılmıştır.

On yılı aşkın bir süre, Rusya (Moskova, Tataristan, Başkırdistan, Çuvaşistan), Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan'da resmî görevli olarak bulunmuş olmam, mevcut durumu daha iyi tahlil etme şansı tanımıştır. Özellikle Rusya'nın çöküşünün hemen akabinde (1992) bölgeyi görme imkânını yakalamam, eski sistemin izlerinin silinmemiş olması, Sovyet sisteminin en mahrem bölgelerine dahi girme imkânı sağlamıştır. Dağılmanın akabinde başıboşluk sebebiyle bölgede otokontrol kalmamış, gizlilik derecesine sahip birçok konu hakkında bile bilgi edinme imkânı doğmuştur.

Üst düzey yöneticiler ile ikili samimane ilişkilerin tesisi, bürokrasinin tam olarak yerleşmemiş olması gibi sebeplerle her türlü yetkiliyle birebir fikir teatisinde bulunabilme, beklentiler, ekonomik sıkıntılar ve her yolla bilgi edinme imkânı, çöküşün ilk yıllarında bölgeye giden araştırmacıların temel zenginlik kaynağı olmuştur. Bütün bunlara değerli belgelerin, zengin arşivlerin ve paha biçilmez eserlerin (yazma, taş baskı vd.) dahil edildiği de düşünüldüğünde mevcut zeminin daha iyi şekillendiği anlaşılacaktır.

Belirtilen sebeplere bağlı olarak, Sovyet dönemini tahlil etme, Rusya Federasyonu'nun devraldığı mirası tanıma, Rusya'nın potansiyeli ve Türk Cumhuriyetleri üzerindeki nüfuzunu tetkik ettiğimiz bu çalışma, girift ilişkiler ağına bağlıdır.⁶ Bu ağın anlaşılabilmesi için yapmış olduğumuz çalışmanın okuyucular tarafından dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi gerekir.

⁵ A. Dugin, *Rus Jeopolitiği (Avrasyacı Yaklaşım)*, Çev. V. İmanov, İstanbul, 2004, s. 369-370.

⁶ H. A. Karasar, "Bağımsızlık Sonrası Türkistan'da Rus Siyaseti", *Avrasya Dosyası*, C.VI, S. 4, Kış 2001, s. 220.

Rusya, çöküşünden sonra küçümsenmiş, bu da yani görmemezlikten gelinme (uluslararası birçok platformda Rusya 1991'den sonra batı tarafından adeta yok sayılan bir devlet şeklinde görülmüştür) çöken sistemi yeniden yapılandırılanların işine gelmiş, kazanılan zaman (bazen de alınan krediler) olumlu yönlerde değerlendirilerek toparlanma imkânı yakalanmaya çalışılmıştır. Rusya büyük bir ülkedir, büyüklük bakış açısına göre kontrolsüzlük ve aşırı harcama, bazen başıboşluk bazen de demografik güç olarak görülebilmektedir.

Çöken bir sistemin yeniden inşası zordur ama temel yapılar halledilmiş yani motor-alt yapı iyi (eğitim, sağlık, ulaşım vd.) bir zemine oturtulmuşsa, kaportada-dış yapıdaki çöküntü yeniden yapılanma sürecinde sağlam ellere teslim edildiğinde umulmadık sonuçlar beklenebilir. Bu tehlike mevcuttur, bölgede yaşayan biri olarak uzun süre halihazırdaki tehdidi tahlil etmiş olmam ve Rusya'nın Türk Cumhuriyetleri üzerindeki gücünü görmem sebebiyle, dile getirmem yersiz bir korku şeklinde değerlendirilmemelidir.

Yapmış olduğumuz araştırma, komperatif (karşılaştırmalı) metodla hazırlanmış, Çarlık Rusyası'nın sonunda, Sovyetler döneminde ve bugün Rus Federasyonu'ndaki beklentiler, farklı yönleriyle ele alınmıştır. Ayrıca, hazırlamış olduğum metinleri tetkik ederek, eksik yönler ve tamamlanması gereken noktalar konusunda aydınlatıcı bilgiler veren rahmetli *Prof. Dr. Mustafa KAFA-LI'ya*, *Prof. Dr. Reşat GENÇ'e*, *Prof. Dr. Sadık TURAL'a*, *Prof. Dr. Üçler BUL-DUK'a*, *Prof. Dr. İlhami DURMUŞ'a*, *Prof. Dr. Refik TURAN'a* ve *Prof. Dr. Anvar MOKEYEV'e* şükranlarımı sunar, mevcut konularla ilgili çeşitli çalışmalarından faydalandığım *Prof. Dr. Saadettin GÖMEÇ'e*, *Prof. Dr. Mehmet ALPAR-GU'ya*, *Prof. Dr. Soyalp TAMÇELİK* ve *Doç. Dr. Cengiz BUYAR'a* teşekkürü bir borç bilirim.

Mustafa KALKAN
Astana-2017

I. BÖLÜM

RUS ÇARLIĞI, SOVYETLER BİRLİĞİ ve RUSYA FEDERASYONU'NUN ORTA ASYA ÜZERİNDEKİ STRATEJİK PLANLARI